

Közép-Európa — akkor és most

Atlasz téka

RÓNAI ANDRÁS (szerk.): *Középeurópa-atlasz*.
Budapest–Balatonfüred, Államtudományi
Intézet, 1945.

Rónai András a Teleki Pál alapította Államtudományi Intézet munkatársa, geográfus volt. Atlasza is követi Teleki nagy munkáját,¹ amely azonban csak mellékletként tartalmazott térképeket. Figyelemre méltó műveik keletkezési körülményeinek hasonlósága is. Mindkettőt háborús körülmények közepette készítették, s céljuk az volt, hogy statisztikai megalapozottságú tényanyagot tárjanak a békekonferenciák elé. Hasonlítanak abban a tekintetben is, hogy egyik sem érte el célját; sem Teleki gyűjteménye Trianonban, sem Rónaié Párizsban nem kapott különösebb figyelmet.

Nehéz együtt tárgyalni ezt a térképgyűjteményt a többi, történelmi témakörű atlaszsal. Ezt a munkát ugyanis csak kora teszi történelmivé, hiszen eredetileg földrajzi atlasznak szánták. Joggal, hiszen benne elenyészően kevés a húsz évnél régebbi jelenségek bemutatása. Témakörei is tipikusan a földrajz területéről származnak, felölelve a természeti földrajz egyes elemeit (domborzati, földtani, éghajlati, vízrajzi sajátosságok) és a társadalom, illetve gazdaság főbb szektorait (népesség, település, mezőgazdaság, ipar, közlekedés, kereskedelem). A természeti földrajzi elemek közül a geológia eléggé felületesen tárgyalt, érdemes lett volna kibővíteni vagy kihagyni. Így sem szerepel minden: nincs térkép a talajokról, természetes növényzetből is csak az erdők szerepelnek, nincs térkép a természetes állatvilágról sem. Emiatt a klimatológiai térképek aránytalanul nagy helyet foglalnak el (több mint 20 oldal) még így is, pedig eredeti tervek szerint ennél is több éghajlati térkép szerepelt volna. Csak az utolsó tíz oldal tartalmaz történelmi jellegű információt: korlátozott terjedelmű összegzést a közigazgatási határok XX. századi megváltozásáról.

Miért fontos akkor a történészek számára e munka? Azért, mert „a történelem ... időbeli földrajz” (*E. Reclus*). Most, az atlasz megjelenésének ötvenes évfordulóján az 1930–40-es éveket ábrázoló gyűjtemény hasznos segítség a kor gazdasági és nemzetiségi viszonyait vizsgáló történészek számára. Annál is inkább, mert több országból származó statisztikát gyűjt össze és azokat jól áttekinthető, pontos térképeken ábrázolja. Jól összevethető az első világháború alatt készült másik anyaggal is, továbbá historiográfiai is fontos.

Rónai műve befejezetlen maradt, ennek azonban érthető okai vannak. A front átvonulása közben, az összegyűjtött információt menekítve, döntöttek úgy a szerkesztők, hogy a megsemmisülés veszélyétől minden áron meg kell menteni. Így készült el házi sokszorosítással néhány összefűzött példány. Azóta megjelent a könyv második, digitális faksimile kiadása is.² Ebben kijavították a technikai hibákat, szebb kivitelben, olvashatóbban tárták az atlaszt az olvasók elé. Tartalmi módosítást azonban nem tettek.

Ismeretes, hogy az Apponyi Albert vezette magyar békedelegáció kudarcának egyik oka éppen az volt, hogy (Telekiékkel együtt) képtelenek voltak átlátni, hogy érvrendszerüket nem a történelmi, illetve földrajzi-gazdasági tényezőkre kell építeni, hanem az etnikaiakra.³ Érdekes megvizsgálni azt, hogy mennyire változott meg ez a szemlélet a két világháború között. Rónai emlékirataiban⁴ az etnikai elv alkalmazását kihangsúlyozza, különösen az első bécsi döntés kapcsán. Ahol nem lehet jó etnikai határt húzni (Erdély), ott újra előtérbe kerülnek a földrajzi érvek, vagy a kölcsönösség elve: maradjon mindkét oldalon hasonló számú kisebbség. Ez az etnikai elv retorika viszont alig érződik magán az atlaszon; hacsak abban nem, hogy az etnikai térképek és szövegek meglehetősen nagy helyet kapnak (320 oldalból kb. 50-et, a majdnem további 20 oldalra kiterjedő

vallási helyzet ábrázolásán kívül). A szövegek hangvétele azonban gyakran emlékeztet a Trianon előttiére – éppen az etnikai térképek szövege az, ahol ez legkevésbé jelentkezik, míg a természeti földrajzi és még inkább a gazdasági térképek szövegében a Kárpát-medence egységére, a mesterséges határok okozta bénulásra való hivatkozás állandóan szerepel.

„Középeurópa területén nemzetiségi, nyelvi alapon megnyugtató területrendezés véghezvinni nem lehet” (114. o.) – írja,⁵ majd ugyanez ismétlődik két oldallal később is. Az Államtudományi Intézetben 1924 óta folyt a revíziós béke-előkészítés, s itt a határkijelölés kulcskérdésnek számított. A kötet funkciója pedig éppen az volt, hogy hatást gyakoroljon a határok remélt átalakulására, ezért szerepel e kérdés ily gyakran a szövegben (és a térképek is sok helyen irányítottak, eleve sugallják pl. a Kárpát-medence egységét). Igaz, kevés az éles nyelvhatár, de jobb határokat lehetett volna húzni. Ezt elismerik az atlaszban is. Az éles nyelvhatárok értelmezése viszont nem egyértelmű: mivel a térképek zöme csak egy etnikumot ábrázol, az „élességet” is csak egy oldalról értelmezik. A bosnyákokat jelző térképen csak az látszik, hogy a határ kifelé éles: Bosznia-Hercegovinán kívül csak a szandzsák területén találunk jelentős bosnyák népességet. Mégsem éles a horvát-bosnyák, illetve a szerb-bosnyák határ, mert a két szomszéd nép települései egész Boszniára kiterjednek. Rónai emlékirataiban elveti az áttelepítéseknek még a gondolatát is,⁶ de az atlaszban még csak technikai ellenérvek olvashatóak: „sok millió embert mozgatni igen nehéz feladat”, illetve a „különböző országokban élő nemzetiségek nem egymással egyenlő tömegeket képviselnek” (116. o.). Persze akkoriban a náci kitelepítések részletei sem voltak ismertek, a háború utáni kényszer-kitelepítések pedig még csak a jövő eseményei voltak, tehát ennek hozalmái még nem lehettek nyilvánvalóak a szöveg megfogalmazója előtt.

Sokkal hangsúlyosabban van jelen a földrajzi determinizmusból adódó érvrendszer: a „jó”, „természetes” határok létét szinte máni-

ákusan ismételtetik. A földrajzi determinizmusban egészen odáig mennek, hogy a földrajzi környezettel indokolják az egyes vallásokra jellemző sajátosságok kialakulását (122. o.), ami a tények nyilvánvaló leegyszerűsítése. Az ortodox vallás híveire nézve pedig sértő is a róluk szóló leírás. Már a domborzat tárgyalásánál kiemelik a „természetes kamrák” sokszínűségét, amely alkalmassá teszi őket sokoldalú gazdasági tevékenységre is (24. o.); ezek közül is kiemelkedik a Kárpát-medence. A gazdasági régiók léte ténykérdés. De a földrajzi elemek mellett a régóta fennálló politikai határok is nagyban hozzájárultak ezen egységek kialakulásához. A Párizs környéki békek szétépték ezeket az egységeket, s az ezt követő gazdasági visszaesés így teljesen természetes. Mindez mégsem jelenti azt, hogy az új határok idővel ne válhatnának újabb egységek keretévé (amint később ez meg is valósult az importpótló iparpolitika, a gazdaságba való fokozottabb állami beavatkozás révén – ez viszont a totalitárius mozgalmak helyzetét is megkönnyítette az egyébként sem polgárosult Közép-Európában). Legjobb a természetes határ, az etnikai már csak másodlagos szerepű, állapítják meg (32. o.). De utalnak a vízrajzi (28. o.), erdészeti (30. o.), közlekedési (306–310. o.), külkereskedelmi (316–318. o.) egységre is. A közlekedési, szállítási elemek fontosságát túlhangsúlyozzák, nem számolva annak fejlődésével, felgyorsulásával. Ezzel indokolja azt is, miért váltak a zárt erdőterületek politikai határokká. Az erdők megritkítása viszont e határ-funkciójukat is elhomályosíthatta, sőt meg is szüntethette. A földrajzi tényezőknél lehet szerepük a történelemben, azonban mindig az adott technikai szinten: időben változnak és általában a fejlődéssel egyre kevésbé hatnak. A külkereskedelem tényleg visszaesett, pedig általa az egymásra utalt területek esetében sok gondot meg lehetett volna oldani. Hogy ez nem jött létre, az már politikai okok következménye. Nem mulasztják el megjegyezni azt sem, hogy a népsűrűségi térképen milyen szépen kirajzolódik a Kárpátok íve (62. o.).

Mindezek megfigyelhetőek voltak az Apponyi vezette trianoni delegáció jegyzékeiben is. Csakúgy, mint az állandó hivatkozás a kulturális fölényre: pl. az analfabétizmusban „faji és nemzetiségi tulajdonságok is közrejátszanak” (154. o.) Ugyanitt kiemeli, hogy éles határt jelent az írástudásban a Száva és a Kárpátok vonala, míg Erdélyben az analfabétizmus magas aránya egybeesik a hegyvidéki románság szállásterületével. A 157. oldalon látható térkép (*Nyugati kereszténység és analfabétizmus*) is e kultúrfölényt hivatott bizonyítani. A halálzási és csecsemőhalandósági arányszámok, a népesség kormegoszlása, az ipari népesség aránya, a termésátlagok stb. mind a műveltség fokmérői s ezeken a nyugat-európai és az orosz–balkáni szélsőségek között a Kárpát-medence alkot átmenetet. Az átmeneti jelleg kihangsúlyozása is fontos eleme az atlasznak, szinte valamennyi témakör kapcsán.

Kivétel nélkül „Csonkamagyarország”-nak nevezik hazánkat. Az ipari népesség tárgyalásakor (a harmincas évek adatainál) az „erdélyi és romániai területek” elnevezést használják. Az 1914-es állambeosztás tárgyalásakor pedig Ausztria és Magyarország mint külön államok jelennek meg. Ezek a kis jelek is mutatják, hogy az irredentizmus és a történelmi romantika jelen van a gyűjteményben. Az általános közhangulat alól tehát nem tudta kivonni magát az atlasz szerkesztőbizottsága sem. Ennek jele a szlovákok helyett a „tótok” kifejezés használata is (188. o.). Erősen megkérdőjelezhető a több helyen előforduló tájbeosztás (67. ill. 69. o.), különösen a nagytájaké, amelyekben legkülönbözőbb történelmi korokból származó, sokszor véletlenszerűen kialakult határok tűnnek fel természetes határokként. Önálló egész egység a Kárpát-medence. (Földrajzi szempontból is megkérdőjelezhető, hogy része-e ennek Horvátország.) Dél-Dobruzsza éppúgy a Regáthoz tartozik itt, mint Besszarábia, Szerbia kiegészül Dalmáciával, Boszniával és Montenegróval. Szlovénia Ausztriához kerül, de Isztria nem. Legkülönösebb azonban Lengyelország: Galícia hozzátartozik, de attól északra a Curzon-vonalat

követi a határ. A határok tartóssága térképen is kiemelik a legtartósabb (tehát szerintük a leghegyesebb) határként a Kárpátok gerincét, bár a határok tartósságáról csak európai összehasonlításban van értelme beszélni.

A magyar kérdés megközelítésén kívül a nemzetiségi térképek szöveges feldolgozása ma is korszerű szemléletű. Jól utalnak az ilyen jellegű térképek ábrázolási nehézségeire, a népsűrűség feltüntetésének szükségességére, a többségi népeket ábrázoló térkép hibáira (pl. hogy nem jelzi, milyen arányú a kisebbség) stb. Az atlasz alkotói végül az egyes nemzetiségek egymás utáni ábrázolása mellett döntöttek, járónként ábrázolva az adott etnikum arányát. (A népsűrűséget tehát itt nem jelzi, de az az atlasz más lapjairól leolvasható.) A kis etnikumokat nem tekintik önállónak, hanem besorolják őket egy-egy nagyobb csoportba: a gagauzokat a törökök, bunyevácokat, sokácokat a horvátok közé. Meglepően jó a bolgár–szerb nyelvhatár körüli problémák elemzése a szövegben: már önálló nemzetnek tekintik a macedónokat, de statisztikai adatok nincsenek róluk, mert a bolgárok bolgárként, a szerbek szerbként tartják számon őket.

Több hibát is tartalmaz viszont a görög katolikus vallás keletkezéséről írott bekezdés (128. o.). Ebben azt írják, hogy a lakosság körében keletkezett mozgalom volt oka e felekezet létrejöttének, továbbá hogy ez „védekezést jelentett a mindinkább orosz jellegbe öltöző ortodoxizmussal szemben”. Mindez távol áll a valóságtól. A lakosságra a görög katolicizmust a Habsburg államhatalom kényszerítette rá, és semmiképp sem volt „erős mozgalom a Rómához való csatlakozás iránt”. Hibás a datálás is (XVI–XVII. sz.), mert csak a XVII. század legvégén kezdődött meg a folyamat. Általában egyetértek a zsidóság problémaköréről való (bár leegyszerűsített) állásfoglalásával. Csak ott téved, ahol nincs még rálátás az eseményekre, tehát a náci zsidódeportálás arányairól és a megsemmisítő táborok létéről láthatóan nincs tudomása („szigorúbb intézkedésekre, sőt radikális kite-

lepítésekre 1933 után került sor Németországban” – 137. o.).

Véleményem szerint helyesen vetik el az atlaszban azt a nyugati történészek közt népszerű felfogást, miszerint Közép-Európa Németországot jelenti. Azonban saját értelmezésük is vitatható: térképmetszetükön a legtöbb állam területe csak részben, sokszor periferikusan jelenik meg, Magyarország, Románia és Cseh-Szlovákia kivételével. A Kárpát-medence kihangsúlyozása viszont egyértelművé teszi, hogy szerintük Közép-Európa központi területe Magyarország. Ez onnan is eredeztethető, hogy eleve magyar szemmel elemzik a környező területeket. Csaknem ugyanez a térképmetszet jelenik meg a háború után készített Dunatáj című kötetben,⁷ amely már a közép-európai népek békés egymás mellett élését hirdette. Megjelenik azonban (szintén Dunatáj néven) az osztrák történeti atlaszokban is ez a térképmetszet.⁸

Mai fogalmaink szerint írja körül az atlasz a nemzet fogalmát (bár nem határozza meg), kiemelve azt, hogy nem a nyelv az abszolút szempont, hanem szubjektív elemek is teret kapnak. Sokszor nehéz megállapítani a nemzethez tartozást, mert nem lehet egységes kritériumokat felállítani ennek eldöntésére.

A közhangulat szülte a „Szlávok és a természetes szaporodás” térkép (118. o.) is, mely első ránézésre gyors szláv aránynövekedést mutat a térségben. A szöveg már árnyaltabb, kiderül, hogy a szláv területek népsűrűsége kicsi, ezért abszolút tömegben a gyors szaporodás nem olyan nagy, másrészt pedig csak a demográfiai forradalom későbbi lezajlásáról, a népsűrűség kiegyenlítődéséről van szó. Általában a szövegek jól interpretálják a térképet, s ami még nagyobb erény, nemcsak szavakká formálják a térképi információt, hanem értelmezik, árnyalják azt. Leírják pl. hogy a közalkalmazotti réteg nagy aránya a népességben egyaránt jelenthet egyszerű, ám túlbürokratizálódott társadalmat és fejlett, sokigényű szervezetet is, ahol valóban szükség van sok hivatalnokra. Legtöbb helyen olvashatunk a statisztikai adatok fel-

használásának korlátairól is, pl. a felmérések eltérő időpontja vagy módszere miatti eltérésekről, vagy éppen a Romániában gyakran hiányzó *járási* adatok miatt a csak a különbségeket elmosó *megyei* adatok használatáról egyaránt tájékoztat a szöveg.

Az adatkezelés és ábrázolás gyakorlatilag semmiféle módszertani kívánnivalót nem hagy maga után: az egész kiadvány megbízható, pontos tényeket tartalmaz. A statisztikai felméréseket mindenütt az adott ország hatóságai végezték el, becslések csak néhány helyen fordulnak elő (pl. felekezetek aránya Ukrajnában, adathiány miatt – 132. o.), de ott is régebbi statisztikai anyagok felhasználásával. Általában viszont az jellemző, hogy ha nem sikerült adatokat szerezni, akkor a terület üres maradt a térképen. Igen gyakran fordul elő ez Albánia és az európai Törökország esetében.

A technikai kivitelezést érheti bírálat, de – mint már utaltam rá – az atlasz készítésének körülményei ezt érthetővé teszik (és az 1993-as kiadás ezeket kijavította). Nehéz olvasni a túlságosan hosszú sorokat. Néhány helyen a nyomás kissé elcsúszott az alaptérképhez képest, máshol pedig a jelkulcs egyes elemei egybeolvadnak. Ilyen helyeken nehéz, vagy egyáltalán nem lehet különbséget tenni az egyes kategóriák között. Különösen akkor igaz ez, ha csak egy színt alkalmaz a jelmagyarázat, bár ez elég gyakori. Szerencsére csak a térképek kis hányadánál zavaró ez a motívum (pl. izraeliták – 139. o.). Néhány térkép viszont többszínű kivitelben készült (mezőgazdasági népesség aránya – 145. o.), ezért feltételezem, hogy ezt a hibát még a házi kivitelezéssel is ki lehetett volna küszöbölni. Túlszűfolt a természetes szaporodást tájanként bemutató térkép (169. o.), ráadásul nem is igazán térképszerű, hiszen grafikonokat ábrázol. Ezek a térképi háttér nélkül, egységes elrendezésben áttekinthetőbben is megjeleníthetőek lettek volna. Az atlasz egyéb statisztikáit is közöl, így számszerű adatokat is tartalmaz a gyűjtemény, ami szintén előnyére válik.

Nincs viszont semmiféle rendszer az etnikai térképek egymásutánosságában: sem alfabetikus, sem földrajzi sorrendet nem lehet felfedezni. Emiatt megnehezedik a gyors eligazodás, pedig ezt a hibát könnyű lett volna elkerülni. Néhány helyen a jelmagyarázatnál a számértékek mellett nem tüntetik fel a mértékegységet (199. és 213. o.). Végül, az észak és dél szavak helyett hibásan a fent (102. o.), ill. lent (319. o.) kifejezéseket használják.

Összegzésül azt mondhatjuk, hogy Rónai Középeurópa-atlasza a magyar földrajztudomány kiemelkedő fontosságú műve. A kor, amelyben készítették, elkerülhetetlenül nyomta rá bélyegeit a teljes munkára. Az ideológiai sallangok kivételével azonban a gyűjtemény időtálló maradt, nélkülözhetetlen segédanyagot hagyva a kort tanulmányozók számára. Összeállításához igen nagy energiára és több évi munkára volt szükség. A munkacsoport tagjai tevékeny részt vállaltak a bécsi döntések határainak pontos kialakításában, mutatva ezzel azt, hogy de facto mégis lehetséges az igazságosabb

– ha nem is igazságos – határok kijelölése Közép-Európában.

Jegyzetek

1. A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről, 1920. január–május. I–IV. köt. Budapest, 1921.
2. Rónai András (szerk.): Közép-Európa atlasz. Bp., Szent István Társulat–Püski, 1993.
3. Galántai József: A trianoni békekötés. Bp., Gondolat, 1990. 93–97. p.
Uő. Trianon és a kisebbségvédelem. Bp., Maecenas, 1989. 115–117. p.
4. Rónai András: Térképezett történelem. Bp., Magvető, 1989. Második kiadás: Bp., Püski, 1993.
5. A továbbiakban a szövegben zárójelbe tett oldalszámok a Középeurópa-atlasz első kiadására utalnak.
6. Rónai: Térképezett... i. m. 194–195. p.
7. Radisics Elemér (szerk.): A Dunatáj. I–III. köt. Bp., Gerely R. Rt. kiadása, 1946.
8. Josef Breu: Atlas der Donauländer. Wien, Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, 1989.

Bencsik Péter

Franciaországi változások

ANDRÉ SELLIER – JEAN SELLIER: *Közép-Európa népeinek atlasza. (Atlas des peuples d'Europe Centrale.)* Cartographie Anne Le Fur. Paris, La Découverte, 1991.

Az utóbbi négy-öt évben a francia tudományos, politikai és közgondolkodásban egy új tendencia követhető figyelemmel a közép-kelet-európai országok helyzetmeghatározását, történelmét illetően. Míg tíz évvel ezelőtt a napilapokban, szaklapokban és történelmi munkákban egyöntetően a *pays de l'Est* („a keleti országok”) vagy a *pays communistes* („a kommunista országok”) kifejezéseket találjuk, napjainkban látványos terminológiai és ideológiai „neologizmusokat” fedezhetünk fel. Az új, 40 és 50 év közötti francia történész és tudós gárda

eltökélt szándéka Közép-Európa újfajta megvilágítása a francia társadalom előtt. Sajnálatos módon néhány hivatalos és félhivatalos francia-magyar (vagy, ha tetszik: magyar-francia) rendezvényen politikusaink illetve kutatóink éppen ennek az új francia – a változtatást szorgalmazó – történészgárdának hánytorgatták fel Clemenceau-ék trianoni „vétkét”. Pedig eltekintve a köznyelv (persze nemcsak a francia ilyen) pontatlanságaitól, figyelmetlenségeitől – ahol valóban előfordul a *pays de l'Est* kifejezés – a szaknyelv s a francia standard is fokozatosan finomítja az elnevezéseket. Új kifejezés például az *Europe Centrale et Orientale* (Közép- és Kelet-Európa), ahol kifejtik az és szócskával a különbségtételt, mégpedig: Közép-Európa Európa része, Kelet-Európa viszont egy

„másik blokk”. Elterjedőben van a *Pays de Visegrád* szóhasználat is. Figyelemre méltó, hogy a Közép-Európával foglalkozó intézmények nevét szintén megváltoztatták. Ezek közül legfontosabb a PECO-intézet (*Pays d'Europe Centrale et Orientale*), illetőleg a *Departement d'Études d'Europe Centrale* („Közép-Európa Kutató Intézet”).

Itt tanulságos azt is megjegyeznünk, hogy a balkáni országokat leválasztották Közép-Európa térségéről. Románia besorolása ma is izlés kérdése: egyes történészek Közép-Európához, mások a Balkánhoz sorolják, bár ismerve a hagyományosan jó francia-román viszonyt, inkább az első besorolást tekinthetjük meghatározónak.

Összefoglalásként tehát; világosan látszik, hogy André és Jean Sellier műve Franciaországban egy folyamat része, s nem pedig egyedi vagy éppen külön kiadvány.

A könyv értékelését talán érdemes a címnél kezdenünk. A francia nyelvben az *atlas* szó elsősorban szintén térképet jelent. Azonban, ha végiglapozzuk ezt a művet, felszínre bukkan egy második értelmezés is, mely szerint „Közép-Európa népeinek atlasza” nemcsak térképek sorozata, hanem egyfajta történelmi áttekintés is.

Az „áttekintés” szó kulcsfontosságúnak bizonyulhat abból a szempontból is, hogy a könyv elsősorban nem a tárgyalt területen élő olvasóközönséghez íródott, hanem a tájékozódni vágyó francia, illetőleg nyugat-európai érdeklődőknek. Gyorsan kiderül az is – a könyvbe pillantva –, hogy nem a térség kutatóinak nyújt újabb segítséget, hanem a széles olvasótábornak – esetleg iskolai oktatáshoz – ad támpontot.

Mi újat hoz a könyv? A könyv egyik újdonsága – a francia szellemi életben – az elnevezés: Közép-Európa: félúton az Atlanti-óceán s az Ural közt. Újdonsága másrészt abból fakad, hogy első kiadása 1991-ben jelent meg, s pótlásokat '92-ben és '93-ban is eszközöltek rajta, tehát a „napi” politika változásait is viszatükrözi. Húsz országot (– népet – említ kö-

zép-európaiként, így például nem a Szovjetuniót tárgyalja, hanem az észti, lett, litván, belorusz és ukrán népet külön-külön. Ez a felsorolás előre vetíti a mű legfőbb újdonságát: az új Közép-Európa szemléletet.

Míg általánosan a lengyel és a magyar határt tekintik Franciaországban Közép-Európa „végének”, addig Sellier-ék ide sorolják a balti államokat, Ukrajnát, Belorussziát, ex-Jugoszlávia részeit, sőt Finnországot és Görögországot is. Minden esetben leginkább a történelmi múltjukra hivatkozva. Ez utóbbi két ország esetében erre a későbbiekben külön is kitérnék.

A közép-európai országok besorolását illetően elsődleges szempontnak a történelmi múltat tekintik a szerzők, s azon belül is a mindenkori szomszéd nagy államhoz (nagyhatalomhoz) fűződő viszonyt. A második szempontként az egyes népek önálló etnikai és civilizációs fejlődése szolgál. Itt térnek ki Finnország illetve Görögország speciális esetére, mely a legmeghökkenőbbnek tűnhet szemünkben. Indoklásként – tudniillik Finnország és Görögország miért közép-európai ország? – a szerzők gondolatait idézném.

Finnország esetében a „miért nem skandináv?” kérdés vethető fel. A szerzőpáros válaszában méltatja ugyan a sokáig húzódnó Svédországtól való függést, de megemlíti, hogy Finnország is az I. világháborút követően vált függetlenné, ahogy a térség legtöbb nemzetállama is vagy ekkor vívta ki függetlenségét, vagy ekkor jött létre. Másodsorban a finn nép XX. századi történelmét a Szovjetunióval való viszony határozta meg (1939–40-es, 1941–44-es háborúk), habár sohasem tartozott a „szovjetblokkhoz”. Végül pedig a finn nyelv teljesen különbözik a skandináv nyelvektől, inkább az észttel s a magyarral van rokonságban.

Görögországnál megemlíti az 1952-től folyamatos NATO, 1981-től Közös Piaci tagságot, mégis határesetként kezelik. A kelethez fűződő történelmi kapcsot tekintik mérvadónak, a Török birodalomtól függő történelmi ese-

ményláncot (1820-as függetlenségi háború, 1920–22-es háború, Ciprus kérdése).

Itt vetődik fel a kérdés, hogy Törökországot miért nem tekinti az *Atlas Közép-Európa* részének, annál is inkább, hisz a térségről nem választotta le a Balkánt sem, tárgyalja ex-Jugoszlávia, Bulgária, Albánia történelmét is, melyek szintén szoros viszonyban álltak a Török birodalommal, illetve Törökországgal. Tehát nem teljesen tisztázott, hogy Törökországról Közép-Európa részeként, vagy csak a közép-európai történelmet erőteljesen befolyásoló tényezőről lehetne~kellene beszélni?

A tartalomjegyzék segítségével világosan látni lehet, az olvasó mire számíthat, az *Atlant* kézbe véve. Bevezetés gyanánt a „Kelet-Európa, egy zárt tér” című fejezetet találjuk, mely leginkább a térség behatárolásának indoklását adja. Ezt a gondolatot megerősítendő következik a 2. és 3. fejezet, az „Ezer év történelem” és a „Nyelvek és vallások” című. A 4. fejezettel veszi kezdetét tulajdonképpen az *Atlas* tárgyalása, mely a „20 nemzet” címet kapta, s értelemszerűen 20 alfejezetre bomlik:

- Finnek • Csehek és Szlovákok • Észtek
- Magyarok • Lettek • Románok • Litvánok
- Jugoszlávia népei • Beloruszok
- Bolgárok • Ukránok • Albánok • Lengyelek • Görögök.

A nemzetek~népek tárgyalását tehát földrajzi mutató figyelembevételével végzi; északi irányból dél felé haladva. A mű végén bibliográfiát és névmutatót találunk.

Az egyes népek elemzésének szempontjai a következők:

- Miben különböznek szomszédaiktól?;
- Milyen a nemzet emlékezete?;
- Nemzeti büszkeség;
- Jövőkép.

E szempontok alapján tárgyalt minden egyes nemzet történetéhez részletes térképek párosulnak. Az ellentéteket vagy ellentétes nézeteket különböző színnel, a kronológiát (tehát például egy-egy szövetséghez csatlakozó

országok sorrendjét) különböző tónusokkal ábrázolják. Minden egyes népről~országról részletes statisztikai táblázatot készítettek a szerzők (terület, lakosság, népsűrűség, főváros, nemzetiségek aránya, nyelvmegoszlás, felekezeti megoszlás), illetve nagyon hasznos az ún. „kitekintés” rovat, mely külső koncentrációként kultúrtörténeti ismereteket foglal magába. Általában más atlaszokban eddig nem tapasztalt újítás a nemzetzászlók szimbolikájának magyarázata.

A mű nyelvezete könnyen érthető, „emészthető”, mely még inkább az iskolai használat elősegítésére szolgálhat. A nyelvezetről még a kritikus szemmel olvasó közép-európai vizsgálódó is megállapíthatja, hogy a helynevek, illetve fogalmak használata konzekvens, az adott nyelven illetőleg „franciásított” változatban is megtalálhatóak.

A következőkben egy rövid összehasonlítást szeretnék tenni a „Sellier-Atlas”, illetve az „SH Atlasz – Világtörténelem” és „Rónai: Középeurópa-atlasza” között. Az első különbség természetesen Közép-Európa fogalmának meghatározásából adódik. Az SH Atlasz világtörténelmi keretekbe ágyazva tárgyalja Közép-Európa történelmét is. Abban megegyezik a Sellier-féle művel, hogy nagyhatalmi érdekekhez kapcsolva tárgyalja a kis nemzetállamok történetét, s konzekvensebbnek tűnik azzal, hogy bevonja a térség államainak sorába Törökországot is. Ügyis, mint a balkáni háborúkban, illetve az I. világháborúban vérző közép-európai (esetleg balkáni?) államot.

Rónai András térképkészítéséhez más esemény adott apropót. A II. világháborút lezáró béketárgyalásokhoz kértek tőle atlaszt az érintett területekről. Legfőbb vezérelve a nemzeti többség~kisebbség motívum volt, mely alapján határozott vonalakat húzott meg, legfőképpen a magyarság kérdésében. Közép-Európa határainak megrajzolásakor sem habozott a körülhatárolt terület origójának Budapestet megtenni. Az ő elképzelésébe is belefért Törökország, vélhetően az előzőekben említett okok mellett az etnikai viszonyok is a török nemzet „közép-európaisága” mellett döntöttek. Rónai Közép-

Európájának Olaszország is tagja. Ez esetben pedig talán a „dunai hagyomány” döntött az idesorolás mellett.

A Sellier-mű előnye a másik két atlaszsal szemben, egyértelműen komplexségéből adódik. Míg az SH Atlasz címszószerűen, dátumokhoz és fogalmakhoz kötöten ábrázol (hasonlóan kitűnő térképekkel), Rónai a magyar érdekeket figyelve, de elsősorban nem történelmi térképeket hozva (tisztá nemzetiségű területek, kisebbségek, vallásfelekezetek, domborzat, éghajlat,

népsűrűség, mezőgazdasági, ipari kincsek, lakosság foglalkozás szerinti megoszlása, vasúthálózat stb.) ábrázol, addig a „Közép-Európa népeinek atlasza” objektivitásra tör, s mind világpolitikai, mind területpolitikai szempontból kifogástalanul követi (rendkívül pontos térképekkel) az ide sorolt országok, nemzetek történelmét, jelenét.

Pádár Zsolt

Közép-Európa — Amerikából nézve

PAUL ROBERT MAGOCSI:

Kelet-Közép-Európa történelmi atlasza.
(*Historical atlas of east central Europe.*)

Cartographic desing by Geoffrey J. Matthews.

Toronto. University of Toronto Press.

1993.

Kelet-Közép-Európa történelmi atlasza a Kelet-Közép-Európa története című sorozat 9. köteteként látott napvilágot.

A könyv által bemutatott régió elnevezése némi magyarázatra szorul, ugyanis nem egyértelmű, hogy mit takar a *Kelet-Közép-Európa* fogalom, másrészt a bemutatott területre más elnevezések is használatosak (*Közép-Európa*, *Közép-Kelet-Európa*, *Köztes-Európa* stb.). Legegyszerűbb a kérdést pusztán földrajzi szempontból megközelíteni, mint ahogyan azt Rónai András teszi (*Közép-Európa atlasz*. Szerk.: Rónai András. Bp., Szent István Társulat–Püski Kiadó, 1993.): „*a Kárpát-medence és környéke nemcsak mértani középhegyet foglal el Belső-Európa kontinensén, hanem (...) klímazónák, növényzeti övek elhelyezkedése, valamint a vízhálózat és a természetes közlekedési irányok kialakulása tekintetében is egyrészt ütközőpont, találkozóhely, másrészt az európai tájtipusokat leginkább harmonizáló tájegvítés*” —, de ennek az elhelyezkedésnek

vannak politikai kihatásai is: „*a Fekete-tenger és a Balti-tenger között húzott vonaltól nyugatra elhelyezkedő terület történelmi fejlődésében elkülönült az ázsiaiinak számító orosz peremvidékektől ... A betelepültség, a népsűrűség, a városok és falvak megoszlásában, fajták, nyelvek, vallások elterjedésében ... átmenetet, keveredést, egymásra hatást mutat ez a terület a nyugat- és kelet-, észak-, és dél-európai részek között*”. (14. o.) A továbbiakban mindig ugyanazt az alaptérképet használja, így viszont egyes történelmileg kétséget kizáróan a térségbe tartozónak tekinthető államok bizonyos részei lemaradnak a térképről (pl. Lengyelország).

A fogalmaknak politikai, történelmi szempontból több értelmezése létezik. A Magocsi által ábrázolt területnek leginkább az ún. „szürke sáv” felel meg, amely a német és az orosz birodalom közötti területet öleli fel, viszont Magocsi nem említi a finneket és a balti államokat. A régióvitában máig nincs kialakult, egységes álláspont. A sorozat két angolszász szerzőjének sem sikerült konszenzusra jutnia ez ügyben, annak ellenére, hogy a szerkesztő az előszóban annak a reményének adott hangot, hogy a sorozat kötetei között sikerül elérni egyfajta egységességet. A „Kelet-Közép-Európa a két világháború között” című kötet szerzője, Joseph Rotschild, ellentétben Magocsiival, úgy

tartja, hogy Görögország, bár résztvett a Balkán konfliktusban, saját magát a Mediterráneumhoz, és nem Kelet-Közép-Európához tartozónak tartotta. Ugyanígy Rotschild külön fejezetet szentel a két világháború között független balti államoknak, míg Magocsi nem említi őket.

A könyv térképei az angolszász irányzatot követik, vagyis a hangsúly a meghatározó folyamatokon van, kevés részadatot tartalmaznak, amely előnyös lehet kontinensnyi területek megjelenítésekor, de nem indokolt egy, a régió részletes bemutatását célul kitűző munka esetében. Az egy-egy országot ábrázoló térképeknek a határváltozások bemutatása lenne a fő célja, ehhez azonban túl kevés olyan város van feltüntetve, amelyek viszonyítási alapul szolgálhatnának. (Pl. a mai Magyarország területén csak hat nagyvárost ábrázol.) Még ez a csekély számú város sem szerepel következetesen. Az egymással szomszédos országokat ábrázoló, és ezért igen nagy átfedéssel bíró térképeken nincs rajta ugyanaz a város (Pl. Magyarország térképén szerepel Eperjes és Nyitra, Csehszlovákián nem.) Rögtön a borítón lévő térképeken (a Balkán-félszigetet ábrázolja 1912-13-ban) szemünkbe ötlik egy furcsaság. Az ebben az időben még a Monarchiához tartozó Brassó *Brasov*, Újvidék pedig *Novi Sad* néven szerepel. Ugyanígy anakronisztikus más térképeken Lemberg helyett *L'vivet* (*L'vovot*), Danzig helyett *Gdanskot*, Nagyvárad helyett *Oradeát* írni. Vagyis a szerző, lett légyen az bármely történelmi kor, a ma hivatalos helynevet használja. Pedig a könyv térképei más atlaszokból vannak átvéve, és a két legtöbbet hivatkozott atlasz (Darby, H. D. and Fullard, H.: *The New Cambridge Modern History*. vol. 14. Atlas Cambridge 1978. és Engel, Josef: *Grosser Historischer Weltatlas*. 3. vols. 3rd ed. München, 1967.) a kornak megfelelő helyneveket használja, ugyanis általános szabály hogy „minden helynevet a megfelelő nyelv szokása és a maga kora szerint kell írni” (– ajánlja *Niederhauser Emil* a *História* 1994/4-es számában). A szerző a következetességet hozza fel mentségére, bár

saját normáit is megszegei, mikor az ókori részben a latin és görög elnevezéseket használja. A zűrzavart fokozza, hogy a közigazgatási egységek nevei viszont az adott kornak megfelelő hivatalos nyelven szerepelnek, míg az ún. „nem pontosan körülhatárolt történelmi tájegységek” (XII) a helynevekhez hasonlóan a mai állapotokat tükrözik. Így a „Koraközépkori királyságok 1050-ben” című térképen fel van tüntetve a korszakban nem értelmezhető *Szlovákia*, *Carpathian Rus'* (Orosz Kárpátok) és *Bosznia*. Az egyes helységek azonosításához jó segítséget nyújt a könyv végén levő névmutató és az, hogy néha a mai hivatalos név alatt feltünteteti a történelmi elnevezést is, így csak a sorrendet kellett volna felcserélnie.

A térség egyik legfőbb jellemzője, hogy etnikailag rendkívül kevert. Magocsi az etnikai, nyelvi megoszlást mindössze egy, a teljes régiót bemutató térképen szemlélteti, majd sorra veszi az egyes országokat. Célszerű lett volna átfogó térképen nemcsak az 1900-as, hanem az első világháborút lezáró békeszerződések utáni állapotokat is bemutatni, hiszen így nem igazán szemléletes az új határok etnikumokra gyakorolt hatása. Az egy-egy államban többségben lévő etnikum megoszlását ábrázolja a kis térképeken, gondolhatnánk, szemügyre véve Magyarország vagy Bulgária térképét. Ugyanakkor a csehek és a szlovákok, illetve Jugoszlávia esetében a szerbek, szlovénok, horvátok között nem tesz különbséget, holott így nehéz megmagyarázni a későbbi etnikai konfliktusokat.

Kérdéses az is, hogy mit ért egy nemzetiség fő koncentrációja alatt? 50, 70 netán 90 %-os többséget az adott területen? Illetve így is rossz a kérdésfelvetés, hiszen nem jelöli a kisebb területi egységeket, a járásokat vagy a megyéket. De ha megtette volna, sem kapnánk teljes képet. Hiába választanánk ki mondjuk az 50 %-ot határértéknek, hamis képet kapnánk, hiszen pl. a román kormány politikája kifejezetten arra irányult, hogy egy-egy megyében többségbe kerüljenek a románok. Helyesebb lett volna tehát az adott nemzetiség különböző százalékos előfordulási arányát különböző szí-

nekkel jelölni (a Rónai-atlaszhoz hasonlóan). Sőt, a délszláv térség esetében esetleg kördiagramot kellett volna alkalmazni, hiszen ott néhol 3-4 nemzetiség van 10 %-on felül.

Nem tartom szerencsésnek, hogy a táblázatok az adott ország harmincas években készült statisztikáin alapulnak, holott akkor a csehek, románok, szerbek meghamisították a népszámlálásokat, így igyekeztek igazolni a párizsi békekonferencián bemutatott túlzó magánstatisztikáikat. (Érdekes, hogy a Bulgáriára vonatkozó 1926-os statisztikánál Rotschild ugyanazt a forrást jelöli meg, adataik mégis eltérnek. — 146. o.)

Magocsi etnikai-nyelvi csoportokról beszél, és kritériumként említi a földrajzi elhelyezkedést – így „egy adott csoportnak lehetősége nyílt elkülönült egységgé fejlődnie” – de ebbe a meghatározásba, és E. K. Francis definíciójába – „a »mi« tudat szerint formálódó csoport elhatárolja magát a vele nyelvben, kultúrában nem azonos csoporttól” – beleférnek a moldvai csángók is (akiket hibásan székelyként ábrázol a térkép). Ha csak a vallás is megkülönböztethet egymástól csoportokat, akkor viszont fel kellett volna tüntetni a katolikus vallású bunyevácokat vagy sokácokat. A törökök és a tatárok pedig nem a *Turco-Tataric*, hanem a *Turkic*, vagy tágabb értelemben az *Altaic* nyelvcsaládba tartoznak. (99. o.)

Viszont nagyon érdekesek a németség, zsidóság, örménység elterjedését vizsgáló térképek, ugyanis ezek az etnikumok csekély számarányukat meghaladó szerepet játszottak a térség fejlődésében (bár a zsidóságnál nem világos, hogy a nemzetiséget vagy a vallást tekintették-e döntőnek), valamint az 1945 utáni „népvándorlásokat” ábrázoló térkép. A könyv erősségei közé tartoznak továbbá a táblázatok, bár ezek forrása néhol nincs feltüntetve. (Pl. 98. o.) Igazi kuriózum a legnagyobb „zsidó” városokról készült összefoglalás. Nem újdonság középkori várostérképek bemutatása (Lásd: Matthew, Donald: *Atlas of Medieval Europe*. Oxford, 1983), viszont először láthatunk kelet-közép-európai városokat. A szerző érdeme,

hogy a politikai változások mellett a gazdasági, kulturális folyamatokra is megfelelő hangsúly fektet (pl. az 1450 körüli gazdaságföldrajzi, az 1914 előtti csatorna és vasúthálózatot ábrázoló ill. az akkori kulturális és oktatási intézményeket ábrázoló térképek).

Végül néhány megjegyzés a szöveggel kapcsolatban, amelynek hibái alapvetően három fő okból erednek.

Tárgyi tévedések

- A Jugoszláv Bizottság 1915. április 30-án jött létre, és nem 1914-ben. (138. o.)
- A Nemzeti Tanács Zágrábban 1918. október 5-6-án, és nem október 30-án alakult. (138. o.)
- A breszt-litovszki békét a Szovjetunióval 1918. március 3-án, és nem február 9-én írták alá. Február 9-én az Ukrán Népköztársasággal kötött békét írták alá, ugyancsak Breszt-Litovszkban. (124. o.)
- Románia kerületeinek számát 32-ről 71-re emelik 1930-ban – ez 1925-ben történt. (151. o.) Romániáról szólva azt írja, hogy jelenleg is 39 *judete* van és Bukarest – 1981-ben volt egy újabb reform, Bukaresthez csatolták *Ilfov* megye egy részét, a maradék *Giurgiu* megye néven szerepelt tovább, kettévágták *Ialomita* megyét, így a megyék száma 41-re nőtt. (173. o.)
- A Népszövetség 1919-ben, és nem 1920-ban alakult.
- A második világháborút követően a jugoszláv-török államközi egyezménynek köszönhetően sok török kivándorolt, ezt nem jelöli a térkép. (146. o.)
- Bulgária átmenetileg elfoglalja a Szerbiának ítélt Macedónia részt, melyet azután 1920-ban Jugoszláviához csatoltak – ezt sem jelöli a térkép. (146. o.)
- 1921 után Magyarország még visszakapott néhány salgótarjáni bányát. (128. o.)

Fogalmazásbeli pontatlanságok

• A Jugoszláviáról szóló részből kimarad, hogy azért rohanták le, mert bár 1941. március 25-én aláírták a háromhatalmi egyezményt, másnap puccsal megdöntötték a királyt. (139. o.)

• A soproni népszavazás esetében hangsúlyozni kellene, hogy a békeszerződés revíziójáról van szó, amely jogi precedensként szolgált a későbbi revíziós törekvéseknél. (128. o.)

• „A legtöbb határváltozásról az antant döntött Párizsban” – meg kellett volna említeni, hogy jórészt titkos szerződések valóra váltásáról volt szó. (125. o.) „A bécsi döntés tárgyalásos megegyezés volt” – a tárgyalások félbeszakadása után történtek jegyzékváltások. Végül nemzetközi döntőbírói határozat döntött. (133. o.) „Ez autonómiát biztosított a Magyar Autonóm Tartománynak” – a MAT illetve jogutóda egyáltalán nem jelentett öngazgatást, csak a teljeskörű magyar nyelvhasználat tekintetében különbözött más közigazgatási egységektől (163. o.)

• „Dél-Tirolt Olaszországnak adták” – Dél-Tirolt és a vitatott köztes területet nemzetközi döntés után kapta meg Olaszország. (128. o.)

Helyesírás, korrektúra

• „They called themselves Winds (In German: Windisch)” – helyesen: Wends-Wendisch (138. o.)

• Az „Ethnolinguistic distribution, ca. 1900” című térkép forrástérképe a *Grosser Historischer Weltatlas*nak nem az 53. oldalán van, ahová a bibliográfia utal, hanem a 77. oldalon. (178.o.)

• Néhány helyesírási, így ékezethiba a magyar helyneveknél, pl. Aranyosmarot (120. o.) stb.

Mindent összevetve a térképek annyiban is követik az angolszász iskolát, hogy nagyon tetszetősek, a magyarázó szövegek a hibáktól eltekintve jó összefoglalásoknak tekinthetők. Így Magocsi mindenképpen megérdemel, ha nem is három kitűnő jelzőt, mint amit Niederhauser Emil adományozott neki „kritikájában” (Századok 1994/3-4.) –, de egy jót mindenképpen.

Dobó Gabriella

Számunk szerzői

Basa István	hallgató (JGyTF);
Bencsik Péter	hallgató, tanárjelölt (JATE BTK);
Bogdány Gyula	hallgató (JGyTF);
Csiga Andrea	hallgató (JGyTF);
Dobó Gabriella	hallgató (JATE BTK);
Farkas Csilla	hallgató, tanárjelölt (JATE BTK);
Forró Lajos	hallgató, tanárjelölt (JGyTF);
Gallina Zsolt	hallgató, tanárjelölt (JATE BTK);
Hevesi István	hallgató, tanárjelölt (JGyTF);
T. Horváth Ágnes, dr.	történész (JGyTF);
Jancsák Csaba	hallgató, tanárjelölt (JGyTF);
Koczó Renáta	hallgató (JGyTF);
Majzik Andrea	hallgató, tanárjelölt (JGyTF);
Nagy Tamás	hallgató (JATE BTK);
Pádár Zsolt	hallgató, tanárjelölt (JATE BTK);
Perák József Zoltán	hallgató, tanárjelölt (JATE TTK);
Simon Ildikó	hallgató, tanárjelölt (JGyTF);
Sümegei József	történész, gimnázium-igazgató (Bátaszék);
Szigeti Miklós	hallgató (Tel-Aviv University)
Szegfű László, dr.	történész, tanszékvezető (JGyTF);
Tóth Andrea	hallgató (JGyTF);
Tóth Erika	hallgató (JGyTF);
Vigyikán Attila	hallgató, tanárjelölt (JATE BTK).

BELVEDERE

A JGYTF TÖRTÉNÉSZHALLGATÓINAK LAPJA

Főszerkesztő: JANCSÁK CSABA
Szerkesztők: HEVESI ISTVÁN, MAJZIK ANDREA
Főmunkatárs: NAGY TAMÁS
Munkatársak: BASA ISTVÁN, FORRÓ LAJOS,
KÓSA KINGA, TÓTH ANDREA

Kiadja a JGyTF Történettudományi Tanszéke.

Felelős kiadó: Dr. Szegfű László.

Lapengedély: B/KUL/523/SS/1993.

A szerkesztőség címe: 6725 Szeged, Hattyas sor 10.

Telefon: 62/322-370, 322-380.

Megjelenik tavasszal: február-március és április-május;
ősszel: szeptember-október, november-december hónapokban.

A főiskola Történettudományi Tanszékén megrendezett
konferenciák előadásai
a **BELVEDERE** Kiskönyvtár
sorozatban jelennek meg.

A lap közöl: tanulmányokat, interjúkat, ismertetéseket
és kritikákat a történelem és más társadalomtudományok tárgyköréből.

KISKÖNYVTÁR

A sorozatban eddig megjelent kiadványok:

1. Mátyás király emlékére — halálának 500. évfordulóján.
Szerkesztette: Annus Gábor és Szegfű László. Megjelent: Szegeden 1990-ben, 56 oldalon, 300 példányban. [Elfogyott.]
2. Széchenyi István — emlékülés születésének 200. évfordulóján (1991. október 16.).
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1991. 36 o., 300 pld.
3. Emléklapok történelmünk utolsó fél századáról (1991–1992).
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1992. 48 o., 300 pld.
4. A tatárok kivonulásának 750. évfordulója (1992. április. 27.).
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1992. 52 o., 300 pld.
5. Kossuth Lajos születésének 190. évfordulója (1992. november 25.).
Szerk.: Nagy Tamás. Megj.: Szeged, 1995. 29 o., 750 pld. [A Belvedere Meridionale VII. évf. 1–2. sz. mellékleteként.]
6. A tanítványait szerető, tisztelő, megbecsülő ember — Emlékülés Eperjessy Kálmán születésének centenáriumán a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékén.
Szerk.: Jancsák Csaba, Nagy Tamás és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1995. 48 o., 300 pld.
7. „Nem búcsúzom...” — Emlékkönyv Benda Kálmán tiszteletére (1993. december 7.).
Szerk.: Szegfű László és Nagy Tamás. Megj.: Szeged, Generalia, 100 o., 750 pld.
8. Kossuth Lajos halálának 100. évfordulója — Emlékülés a JGYTF Történettudományi Tanszékén (1994. március 28.).
Szerk.: Jancsák Csaba, Nagy Tamás, Zakar Péter. Megj.: Szeged, 1995. 48.o., 300.pld.

* * *

A megjelent kötetek korlátozott példányszámban
megrendelhetők a JGYTF Történettudományi Tanszékén
(Szeged, Hattyas sor 10., 6723).

BELVEDERE

MERIDIONALE

Főszerkesztő: JANCSÁK CSABA
Szerkesztők: MAJZIK ANDREA, HEVESI ISTVÁN
Főmunkatárs: NAGY TAMÁS
Alapította: ANNUS GÁBOR

Kiadja a JGYTF Történettudományi Tanszéke
Felelős kiadó: dr. Szegfű László
A szerkesztőség címe: 6724 Szeged, Szent Ferenc u. 25.
Megjelenik tavasszal: február-március és április-május;
ősszel: szeptember-október, november-december hónapokban.

A főiskola Történettudományi Tanszékén megrendezett
konferenciák előadásai
a **BELVEDERE** Kiskönyvtár
sorozatban jelennek meg.

A lap közöl: tanulmányokat, interjúkat, ismertetéseket
és kritikákat a történelem és más társadalomtudományok tárgyköréből.

A **BELVEDERE** munkatársai a szerkesztőségi esteken
(minden páros héten kedd este 8 órakor a Mojo Klubban
várják az írásaikat megjelentetni szándékozó leendő kollégákat.